

УДК 342.59:327.51

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З НАТО В 1991-2004 РОКАХ

Велігодський Д. В., Мальцева Є. В.

Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, Сімферополь, Україна

Висвітлюються пошук моделі розвитку України у сфері міжнародної безпеки, історія формування відносин нашої держави з НАТО, досліджується нормативно-правова база регулювання їх співробітництва в 1991-2004 роках.

Ключові слова: держава, міжнародна безпека, нормативно-правова база, співробітництво.

Входження України у третє тисячоліття як суверенної демократичної держави пов'язано з вирішенням складних внутрішніх і зовнішніх завдань. Особливо це стосується проблем національної безпеки нашої держави. В суспільстві протягом останніх років точиться дискусія про те яку модель розвитку повинна обрати наша держава у розвитку економічної і соціальної сфери, в тому числі і у сфері міжнародної безпеки.

З одного боку, Росія пропонує сформувати Євразійський економічний простір, у якому Україні буде відведена значна роль, з іншого боку, поруч з нами успішно втілюється в життя могутня євроатлантична модель, приєднання до якої дозволить Україні зайняти гідне місце в європейській родині народів. Для нас настає момент остаточного вибору, і він повинен бути зроблений таким чином, щоб Україна не виявилася розподільчою лінією між Європою й Азією. Тобто – це фактично виявиться в сірій зоні, що неможливо для держави, яка розраховує на перспективу зростання, а не на нікчемне животіння. За таких умов Україна не може залишатися осторонь загальноєвропейських інтеграційних процесів, зокрема у сфері безпеки. Відповідь на виклики часу полягає у консолідації демократичних країн на основі спільних цінностей і інтеграції нашої держави у систему європейської та євроатлантичної безпеки.

Дослідження основних документів нормативно-правової бази, якими регулювалося співробітництво України з НАТО протягом 1991-2004 років, є важливою історико-правовою проблемою, вирішення якої надає певний науковий матеріал для визначення напрямків співробітництва України в економічній, військовій та оборонно-промисловій сферах на сучасному етапі.

Історико-правове вивчення зазначеної проблеми дозволяє наблизитися до вирішення комплексу питань, пов'язаних з якісною зміною рівня співпраці між провідними стратегічними партнерами України, що є одним із головних чинників, які впливають на реалізацію національних інтересів нашої держави.

Як свідчить проведений авторами аналіз публікацій з проблем європейської безпеки і інтеграції України у систему європейської та євроатлантичної безпеки, що ця тема отримала досить широке висвітлення на сторінках газет, в наукових публі-

каціях та монографіях. Окремим напрямком співробітництва України з НАТО присвячені наукові конференції, які відбулися в Україні і в Криму [1, 2].

Досить ґрунтовно питання співробітництва між Україною і НАТО розглянуті в наукових працях Бержікова Г., Чалого О. [3], Тертичного В. [4], Крамаревського О. [5], Лісичина Є. [6], Соскіна О. [7], Парахонського Б. [8]. В зазначених наукових працях розглядаються напрямки діяльності вищих органів влади щодо забезпечення національної безпеки України, інтеграції нашої країни до системи європейської та євроатлантичної безпеки. Але практично відсутні узагальнюючі праці стосовно нормативно-правової бази, яка регулювала співробітництво України з НАТО у 1991-2004 роках, що обумовлює висновок про актуальність даного дослідження. Мета статті полягає у спробі проаналізувати основні нормативно-правові акти, узагальнити заходи України у спільній діяльності з НАТО.

Нагадаємо, що Північноатлантичний альянс створювався у повоєнні роки. У період між 1945-м та 1949 роками держави Західної Європи та їхні союзники в Північній Америці, перед якими стояла гостра потреба повоєнної відбудови економіки, з тривогою спостерігали за експансіоністською політикою СРСР. Виконавши зі свого боку взяті під час війни зобов'язання щодо скорочення оборонних структур та чисельності збройних сил, уряди західних держав виявляли дедалі більшу занепокоєність, оскільки стало зрозуміло, що керівництво Радянського Союзу мало намір повністю зберегти свої збройні сили. Більше того, з огляду на проголошені ідеологічні цілі Комуністичної партії Радянського Союзу стало очевидно, що всі заклики до поваги Статуту ООН та міжнародних домовленостей, які були досягнуті наприкінці війни, не гарантували суверенітету та незалежності. Ці побоювання посилились після того, як багатьом країнам Центральної та Східної Європи були нав'язані недемократичні форми правління, жорстко придушувались будь-які прояви опозиції, зневажались елементарні права людини, громадянські права і свободи.

Між 1947-м та 1949 роками сталася низка драматичних подій, які примусили серйозно замислитись над цими проблемами. Йдеться про пряму загрозу, яка нависла над суверенітетом Греції, Норвегії, Туреччини та інших західноєвропейських країн, про державний переворот у Чехословаччині, здійснений у червні 1948 року, про протиправну блокаду Берліна, розпочату в квітні того ж року. Підписання у березні 1948 року Брюссельського договору стало свідченням рішучості п'яти західноєвропейських держав: Бельгії, Великої Британії, Люксембургу, Нідерландів, Франції – створити спільну систему оборони та зміцнити взаємні зв'язки таким чином, щоб більш ефективно протистояти ідеологічній, політичній та військовій загрозі своїй безпеці.

Згодом відбулися переговори зі Сполученими Штатами Америки та Канадою щодо створення єдиного Північноатлантичного альянсу на засадах гарантій безпеки та взаємних зобов'язань між Європою та Північною Америкою. Держави, що підписали Брюссельський договір, запросили Данію, Ісландію, Італію, Норвегію і Португалію взяти участь у цьому процесі. Кульмінацією цих переговорів стало підписання Вашингтонського договору в квітні 1949 року, що започаткував спільну систему безпеки на основі партнерства цих дванадцяти країн. У 1952 році до договору приє-

днались Греція і Туреччина. Федеративна Республіка Німеччина вступила до Альянсу у 1955 році, а Іспанія стала членом НАТО в 1982 році. Польща, Угорщина і Чеська Республіка приєднались до НАТО в 1999 році.

Північноатлантичний альянс був створений на основі договору між державами-членами, кожна з яких приєдналась до нього добровільно після завершення публічного обговорення і відповідної парламентської процедури. Договір поважає індивідуальні права всіх держав-членів Альянсу, а також їхні міжнародні зобов'язання згідно зі Статутом ООН. Він зобов'язує кожну державу-члена взяти на себе частину ризику і відповідальності, пов'язаних із спільною безпекою, водночас надаючи кожному з членів Альянсу можливість користуватись перевагами спільної безпеки. Договір також вимагає від кожної держави-члена утримуватись від приєднання до будь-яких міжнародних зобов'язань, які йому суперечать.

Значні зміни, що відбуваються нині у структурі Альянсу і в системі його відносин з іншими країнами, незважаючи на функціональні труднощі, свідчать про поширення і зміцнення його ролі у світі. Це доводить не тільки процес розширення, а й принципово новий рівень відносин між НАТО та Росією, перехід «від діалогу до партнерства» з країнами Середземноморського регіону тощо. Зберігається зацікавленість у НАТО як США, так і країн-членів, особливо нових, які вбачають у НАТО гарантію національної безпеки.

Відносини України з НАТО почали розвиватися невдовзі по отриманні країною незалежності у 1991 році. Вже у січні 1992 року представник України вперше взяв участь у Робочій групі високого рівня Ради Північноатлантичного співробітництва (РПАС). 22-23 лютого 1992 року відбувся перший візит Генерального секретаря НАТО М.Вернера до Києва, в ході якого Україна була запрошена до участі в РПАС. З того часу почалися активні контакти і співробітництво з НАТО. 8 лютого 1994 року Україна першою з країн СНД підписала Рамковий документ ПЗМ (Партнерство заради миру), а 25 травня 1994 року передала керівництву НАТО свій Презентаційний документ, в якому визначені політичні цілі участі України в ПЗМ, заходи, які планується здійснити для досягнення цих цілей, а також сили і засоби, що виділяються Україною для участі у ПЗМ.

Важливими етапами у розвитку співробітництва Україна-НАТО стали також засідання 14 вересня 1995 року та 20 березня 1997 року Північноатлантичної Ради (ПАР) за участю Міністра закордонних справ України Г.Удовенка, ряд політичних і спеціальних консультацій між Україною та НАТО у форматі «16+1», які відбулись протягом 1995-1997 років, взаємні візити на високому рівні, в т.ч. перший офіційний візит Генерального секретаря НАТО Х.Солани в Україну 15-16 квітня 1996 року.

9 липня 1997 року на саміті НАТО в Мадриді Президентом України Л. Кучмою було підписано Хартію про особливе партнерство між Україною та НАТО, яка фіксує політичні зобов'язання сторін на найвищому рівні і регламентує зміст «особливого партнерства» між Україною та НАТО.

Серед основних нормативно-правових актів, якими регулювалося співробітництво України з НАТО у 1994-2004 роках необхідно відмітити наступні:

1. Рамковий документ програми «Партнерство заради миру» (започаткована 10.01.94, Україна приєдналася 08.02.94).
 2. Презентаційний документ щодо участі України в програмі «Партнерство заради миру» (переданий до НАТО 25.05.94).
 3. Угода між Урядом України та НАТО про безпеку від 13.03.1995 р. (ратифікована Верховною Радою України 12.09.2002).
 4. Угода між державами-учасницями Північноатлантичного Договору та іншими державами, що беруть участь у програмі «Партнерство заради миру», щодо статусу їх збройних сил та Додатковий протокол до неї (підписані Україною 06.05.96, ратифіковані Верховною Радою України 02.03.2000).
 5. Подальший додатковий протокол до Угоди між державами-учасницями Північноатлантичного Договору та іншими державами, що беруть участь у програмі «Партнерство заради миру», щодо статусу їх збройних сил (підписаний 03.12.99, ратифікований Верховною Радою України 20.04.2000).
 6. Індивідуальна програма партнерства України з НАТО (формується щорічно).
 7. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору (підписано 09.07.1997).
 8. Державна програма співробітництва України з НАТО на 2001-2004 роки (затверджена Указом Президента України від 27.01.2001 №58/2001).
 9. Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України і Верховним головнокомандуванням об'єднаних збройних сил НАТО на Атлантиці та Верховним головнокомандуванням об'єднаних збройних сил НАТО в Європі про забезпечення підтримки операцій з боку України (підписано 09.07.2002, ратифікований 17.03.2004 Верховною Радою України).
 10. Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України і Верховним головнокомандуванням об'єднаних Збройних Сил НАТО на Атлантиці та Верховним головнокомандуванням об'єднаних Збройних Сил НАТО в Європі про використання стратегічної транспортної авіації України у операціях під егідою НАТО (підписано 07.06.2004 під час конференції Україна – НАТО високого рівня у м. Варшава).
 11. План дій Україна-НАТО та Цільовий план Україна-НАТО на 2003 рік (ухвалені 21.11.2002 на засіданні Комісії Україна-НАТО на рівні міністрів закордонних справ, м. Прага, Чехія).
 12. Концепція військового співробітництва Україна-НАТО.
 13. Адміністративна Угода між Міністерством оборони України та Штабом Верховного Головнокомандувача Об'єднаних Збройних Сил НАТО з питань трансформації щодо створення» фінансування та підтримки діяльності Бюро військової документації Україна-НАТО (підписана 03.08.2004 м. Київ)
- Зазначені нормативно-правові акти визначали основні напрямки співробітництва між Україною і НАТО у 1991-2004 роках. Вони дають переконливу відповідь на питання доцільності чи недоцільності членства України в НАТО та в питанні регіональних конструкцій безпеки.

Викладене є підставою для висновку про те, що опора на членство в НАТО, особливо сьогодні, не є правильним способом укріплення простору безпеки. Україна як країна яка пережила понад 300 річний вплив і домінування Росії не готова збагнути, що ховання за плечима не Росії, а США ніяким чином не покращить територіальну безпеку і захищеність або краще представлення національних інтересів на міжнародній арені. З свого боку Росія вже давно збагнула на недовірість євроатлантичної моделі безпеки в тому вигляді в якому вона існує сьогодні і представлена НАТО, а тому і перестала реагувати на нове розширення НАТО вже на території колишнього СРСР. Росія перечить не розширенню НАТО як організації, а залученню тих чи інших країн до сфери військово-політичної доктрини США.

Іншим елементом є суспільна свідомість і несприйняття НАТО. З одного боку засоби масової інформації та роз'яснювальна робота з цього приводу можуть покращити негативну на сьогоднішній день статистику за умови чіткої, продуманої і керованої політики в регіонах. Однак, це не означає, що згодом результат стане кращим, а в умовах демократії є неприпустимо маніпулювати ні законодавчою базою в сфері волевиявлення народу, ні нехтуванням думкою власного народу на рахунок необхідного рівня безпеки для того ж народу.

Сьогодні інтерес НАТО концентрується на віддалених регіонах, які не носять прямої загрози регіональній безпеці. НАТО розробляє нові й нові можливості логістичного забезпечення військових стратегій, розробляє нову стратегію і доцільність свого існування. Саме тому Україна, як держава, що може долучитись до військово-технічного забезпечення НАТО та стати зв'язним елементом у відносинах з «віддаленими регіонами» повинна отримати не перспективи членства в Альянсі, а пріоритетні замовлення для ВПК та шляхом політичної і економічної вигоди долучитись до трансформації самого НАТО.

Перелік літератури

1. The NATO Istanbul Summit: «understanding international security and Euro-Atlantic Integration in Ukraine». Summer Academy for national and regional young Ukrainian politicians. Simferopol, Crimea, Ukraine. 30 June – 3 July, 2004/ [ed. V. A. Podsolonko]. – Simferopol: DIP, 2004. – 408 p.
2. Ukraine's Euro-Atlantic integration: National Security Challenges and Prospects. NATO Summer Academy 2005 for Young Regional Political, Public and NGO Representatives. Simferopol, Crimea, Ukraine. 4-6 July, 2005/[ed. V. A. Podsolonko]. – Simferopol: DIP, 2005. – 687 p.
3. Чалий О. Україна – Росія 1990 – 2000 рр. Документи та матеріали / О. Чалий. – К. : Юрінком – Інтер, 2001. – 776 с.
4. Тертичний В. Осінній марафон НАТО / В. Тертичний // Політика і час. – 1996. – № 11. – С. 33-38.
5. Крамаревський О. Расширение НАТО и безопасность Украины / О. Крамаревський // Підтекст. – 1998. – № 29. – С. 41-49.
6. Лісичин Є. Стратегічне партнерство – поняття сучасне / Є. Лісичин // Віче. – 1999. – № 2. – С. 11-20.
7. Соскін О. Українська перспектива щодо набуття членства в Північноатлантичному Альянсі / О. Соскін // Матеріали міжнародної наукової конференції [Ukraine's Euro-Atlantic integration: National Security Challenges and Prospects. NATO Summer Academy 2005 for Young Regional Political, Public and NGO Representatives]. (Simferopol, Crimea, Ukraine. 4-6 July, 2005) / [ed. V. A. Podsolonko]. – Simferopol: DIP, 2005. – p. 44-49.

8. Парахонський Б. Перспективи України у системі європейської та євроатлантичної безпеки / Б. Парахонський // Матеріали міжнародної наукової конференції [Ukraine's Euro-Atlantic integration: National Security Challenges and Prospects. NATO Summer Academy 2005 for Young Regional Political, Public and NGO Representatives]. (Simferopol, Crimea, Ukraine. 4-6 July, 2005) / [ed. V. A. Podsolonko]. – Simferopol: DIP, 2005. – p. 49-73/

Велигодский Д. В., Мальцева Е. В. Особенности нормативно-правового регулирования сотрудничества Украины с НАТО в 1991-2004 годах / Д. В. Велигодский, Е. В. Мальцева // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2009. – Т. 22 (62), № 2. – С. 11-16.

Рассматривается поиск модели развития Украины в сфере международной безопасности, история формирования отношений нашего государства с НАТО, исследуется нормативно-правовая база регулирования их сотрудничества в 1991-2004 годах.

Ключевые слова: государство, международная безопасность, нормативно-правовая база, сотрудничество.

Veligodskiy D., Mal'ceva E. Features of the legal adjusting of collaboration Ukraine with NATO in 1991-2004 / D. Veligodskiy, E. Mal'ceva // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series: Juridical sciences. – 2009. – Vol. 22(62), № 2. – P. 11-16.

In this work some problems are investigated: search of the model of development of Ukraine in the field of international safety, history of forming our state relations and NATO; the legal texts base of adjusting of their collaboration in 1991-2004 is probed.

Keywords: state, international safety, legal texts, collaboration.

Надійшла до редакції 01.11.2009 р.